

**Балджи М. Д.,
д.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки та управління національним
господарством,
Одеський національний економічний університет**

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ЗБАЛАНСОВАНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Постановка проблеми. В Україні склався рівень економічних відносин, який характеризується нарощуванням антропогенного впливу на навколишнє природне середовище, що відбувається на ефективності багатьох галузей народного господарства та екологічного стану довкілля. Аграрна спрямованість країни вимагає удосконалення використання земельних ресурсів, як основного фактора виробництва, і впровадження еколого-економічних засад збалансованого землекористування, що є украй необхідною проблемою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми раціонального використання природних ресурсів і збереження природного середовища, обґрунтування теорії і практики ведення господарства в докорінно змінених природних екосистемах, а також управління природними ресурсами знайшли своє відображення у сучасних наукових працях вітчизняних дослідників. Так, питання раціонального використання земельних ресурсів та їх управління з економіко-екологічної точки зору подані в працях С.І. Дорогунцова та Л.Й.Братчука [5], В.М. Будзяка [3], Л.Я. Новаковського [7]; положення поліпшення земельної реформи, вдосконалення державного регулювання землекористування запропоновані в напрацюваннях І. Михасюка та Б.Косович [6], П.Т. Саблука [9], М.А. Хвесика та В.А. Голяна [12]; стратегічні перспективи землекористування та вдосконалення земельних відносин розглянуті О.М. Ткаченко [10], А. Третяком [11] та ін.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у визначенні, на основі проведення аналізу

сучасного землекористування, еколого-економічних засад збалансованого землекористування та виявленні шляхів їх впровадження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтенсивне використання природних ресурсів, в тому числі земельних, призвело до актуалізації вирішення проблеми природокористування в Україні. Загальновідомо, що природні ресурси є важливою умовою існування людини. Найбільш необхідними в економіці нашої аграрної країни є земельні та водні ресурси. Територія України займає 60354,9 тис. га, з них сільськогосподарські землі на 1.01.2012 р. займають 41557,6 тис. га, що складає 68,9% загальної площі території, в тому числі рілля – 32498,5 тис. га (53,8%), сіножаті – 2411,5 тис. га (4%), пасовища – 5474,5 тис. га (9,1%). Ліси та інші лісовкриті площі розташовані на площі 10611,3 тис. га, що складає 17,6% від загальної площі [4].

Починаючи з 2000 року, в структурі земельного фонду відбулися суттєві перетворення. Зокрема, істотно зменшилась площа сільськогосподарських земель: ріллі – на 25,9%, сіножатей – на 1,3%, пасовищ – на 2,7%. За даними Державного агентства земельних ресурсів України, за шість років, починаючи з 1 січня 2006 року, структура земельного фонду помітно змінилась. Зокрема, площа сільськогосподарських земель зменшилась на 165,7 тис. га, а площі лісів та лісовкритих територій збільшилися на 107,6 тис. га. Протягом 2011 року площа сільськогосподарських земель зменшилася на 14,9 тис. га, причому, площа ріллі збільшилася на 22 тис. га, а площі перелогів і пасовищ зменшилися, відповідно, на 33 тис. і 7,4 тис. гектарів [4]. За кількістю орних земель країна залишає займати перше місце в Європі, при площі українських чорноземів більше 6% світових запасів, тобто 23,556 млн. га [1, с. 6]. Якщо обчислити площу чорноземів під ріллею, то вона дорівнює 23 401 тис. га, або 5,9% світових площ. В той час, як в лісостеповій та степовій зонах України (загальною площею 44,27 млн. га, або 73,3% від усієї площі), де здебільшого поширені сільгоспугіддя, інтенсивно розвивається ерозія ґрунтів. На державному рівні за роки незалежності так і не вирішено питання підвищення цінності земельних ресурсів, їхнього раціонального використання та охорони.

Зокрема, завдання по збільшенню територій під сіножатями та пасовищами не виконано, їх території не збільшились, а, навпаки, скоротились на 44,7 тисячі гектарів за останні роки. При цьому, як наслідок, незатребуваність цих угідь призводить до їх подальшого занедбання. Країна пішла іншим шляхом – механічного зменшення площ сільськогосподарських угідь, порівнюючи зазначені показники з європейськими та американськими. Так, наприклад, у Франції та Німеччині площа сільгоспугідь займає 33% від загальної території, в Італії – 31%, а в США – 19% [13].

Крім цього, порівняння площ ріллі та сіножатей і пасовищ в Україні та цих країнах йде не на користь нашій державі. Так, у Франції рілля займає 59,5% в сільськогосподарських угіддях, а сіножаті та пасовища – 36,5%; в Німеччині зазначені показники становлять, відповідно, 66,9% та 30,2%; в Італії – 53,6% та 29,2%, в США – 43,5% та 56,0% [14]. Як бачимо, у відсотковому значенні в Україні останній показник явно нижчий і, до того ж, має негативну тенденцію.

Акцент в землекористуванні було зроблено на надмірну розораність, що призводить до порушення екологічно стану довкілля. Не заперечуючи вищеподане зазначимо, що багаторічне використання земельних ресурсів призводить до їх виснаження, що вимагає прийняття науково-обґрунтованих організаційно-управлінських рішень, а не впровадження механічних шляхів вирішення проблеми.

Тенденції сучасного етапу розвитку суспільства призвели до необхідності впровадження новітніх підходів у використанні природних ресурсів, які б поєднували екологічні, соціальні, економічні та інші напрямки. Одним з них стає стратегія сталого розвитку, як засіб інтеграції економічних, соціальних та екологічних цілей для розвитку держав з позицій національних і міжнародних інтересів, одним з напрямів якої виступає збалансоване землекористування [8]. На основі аналізу позицій вітчизняних і зарубіжних вчених щодо оцінки стану землекористування встановлено, що економічний підхід в землекористуванні є переважаючим, а соціальний і екологічний виступають, відповідно, на другому і третьому містах. Для того, щоб змінити таке становище, виникає потреба в

розробці інноваційних підходів до визначення і оцінки інтенсифікації використання земель, проведенню обов'язкового обліку і кадастру існуючих земельних угідь та визначення екологічно обумовлених територіальних кордонів.

Загальновідомо, що південь країни регіон найбільше страждає від посух, суховіїв, пилових бур. І, як правило, ці негативні явища приписують особливості природно-кліматичних умов, залишаючи поза увагою антропогенний фактор. Вважається, що першою причиною висушування степів є не стільки зміна клімату, скільки знищення степової трав'яної рослинності і дернини, які колись покривали територію. На зміну їм прийшла система корінних заходів з покращення вологозабезпечення посівів в аридних районах, що включали: збереження природного співвідношення між луками, лісами, ріллею і водою; регулювання стоку балок, яруг, струмків і річок; заліснення схилів для покращення кліматичних умов, регулювання водного і температурного режимів; впровадження ґрунтозахисної системи землеробства, вологонакопичуючих і вологозберігаючих технологій обробки ґрунту і догляду за посівами; активне залучення системи сівозмін; вирощування посухостійких культур, сортів і гібридів [2, с. 21– 22]. На жаль, сучасні форми господарювання в агропромисловому секторі національної економіки втратили майже всі з перерахованих засобів.

Земельні ресурси формують агропромисловий потенціал регіону, тому виникає потреба у формуванні стратегії збалансованого землекористування, що полягає у виявленні негативних факторів на певну територію в умовах становлення ринкової системи господарювання. В регіонах існують можливості, які сприяють досягненню стратегічних цілей збалансованого землекористування, докорінні структурні зміни та вдосконалення спеціалізації регіонів. До них доцільно віднести: створення господарств з виробництва та переробки сільськогосподарської продукції з використанням новітніх технологій; впровадження заходів органічного землеробства для виробництва екологічно чистої продукції; концентрація сільськогосподарських підприємств

та вдосконалення законодавчого забезпечення розвитку сільськогосподарського виробництва.

У межах даного дослідження питання збалансованого землекористування можуть бути вирішені розробкою заходів з удосконалення соціо-еколого-економічних засад землекористування, які передбачають: впровадження систематичного збору та моніторингу інформації про особливості землекористування та структуру земельного фонду; оцінка ризику антропогенного перетворення земель та виявлення ступеня напруженості територій.

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити наступні висновки. Земельні ресурси виступають одним з основних складових розвитку господарського комплексу. Для реалізації втілення в життя положень збалансованого землекористування повинна бути здійснена система організаційно-економічних факторів, яка б забезпечувала ефективне функціонування суб'єктів сільськогосподарської підприємницької діяльності в конкретних природних умовах та вдосконалення реформування існуючих і створення нових форм господарювання ринкового типу, а також освоєння механізму економічного та правового регулювання земельних відносин.

Бібліографічний список:

1. Андрєйшин М. Чорноземи, скільки їх у нас? / М.Андрєйшин // Голос України. – 2009. – №33 (4533). – С. 6.
2. Бабич А.О. Кормові і білкові ресурси світу / А.О. Бабич. – К., 1995. – 299 с.
3. Будзяк В.М. Сільськогосподарське землекористування (економіко-екологічні та управлінські аспекти)/С.І. Дорогунков. – К.: Оріяни, 2006. – 488 с.
4. Державне агентство земельних ресурсів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.dazru.gov.ua/terra/img/uk/title.jpg>
5. Дорогунцов С.І., Братчук Л.Й. Рациональне використання основного природного багатства України – її земельних ресурсів / С.І. Дорогунцов, Л.Й.

Братчук // Власний статус і проблеми раціонального використання земель. – Ч.І. – К., 2000. – С. 4 – 9.

6. Михасюк І., Косович Б. Регулювання земельних відносин / І. Михасюк, Б. Косович. – Львів: Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2002. – 264 с.

7. Новаковский Л.Я. Экономические проблемы использования и охраны земельных ресурсов / Л.Я. Новаковский. – К.: Вища школа, 1985. – 207 с.

8. Про Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004-2015 роки від 28 квітня 2004 р. № 493/2004 [Електронний ресурс]: указ Президента України. – Режим доступу: [http:// zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua).

9. Саблук П.Т. Земельна реформа: терниста дорога від старту до фінішу / П.Т. Саблук // Урядовий кур'єр. – 2004. – № 146. – С . 20.

10. Ткаченко О.М. Стратегічні перспективи землекористування в Україні / О.П. Степанов // Стратегія економічного розвитку України. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 155 – 163.

11. Третяк А. Концепція вдосконалення земельних відносин в Україні. Державна цільова програма на 2007 – 2015 роки / А. Третяк // Землевпорядний вісник. – 2006. – № 3. – С. 27 – 30.

12. Хвесик М.А., Голян В.А. Інституціональна модель природокористування в умовах глобальних викликів / М.А. Хвесик, В.А. Голян. – К.: Кондор, 2007. – 480 с.

13. Шеремет А. П., Земельне право України / А.П. Шеремет – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 632 с.

14. FAO production Yearbook, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org/economic>

АНОТАЦІЯ

В статті подано аналіз сучасного землекористування в Україні та проведено його порівняння з економічно розвинутими країнами. Розглянуті

положення впровадження еколого-економічних засад збалансованого землекористування та визначені основні напрямки його використання. Запропоновано формування стратегії збалансованого землекористування з відбором індивідуальних можливостей на регіональному рівні. Розроблені заходи з удосконалення соціо-еколого-економічних засад збалансованого землекористування.

Ключові слова: земельні ресурси, еколого-економічні засади, збалансоване землекористування, регіон, стратегія.

АННОТАЦІЯ

В статті представлений аналіз сучасного землекористування в Україні і проведено його порівняння з економічно розвинутими країнами. Розглянуті положення впровадження еколого-економічних основ сбалансованого землекористування і визначені основні напрямки його використання. Предложено формування стратегії сбалансованого землекористування з відбором індивідуальних можливостей на регіональному рівні. Розроблені заходи з удосконалення соціо-еколого-економічних засад збалансованого землекористування.

Ключевые слова: земельные ресурсы, эколого-экономические основы, сбалансированное землекористування, регион, стратегия.

ANNOTATION

The paper presents an analysis of current land use in Ukraine. A comparison of its economically developed countries. Considered provisions implementing environmental and economic foundations of sustainable land use. The main directions of its use. A strategy of sustainable land use selection of individual opportunities at the regional level. Developed measures to improve the socio-ecological and economic principles of sustainable land use.

Key words: land resources, environmental and economic principles, sustainable land use, region strategy.